

Н.В. Горбунова

СИСТЕМА ЛЕКСИЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Запас слів, засвоєних дитиною в дитячому садку, є фундаментом, на основі якого вона засвоюватиме рідну мову в школі. Тому робота по розширенню словника дітей є одним з важливих завдань дитячого садка. Розширення та уточнення словника неможливі поза процесом формування уявлень і понять, які складають зміст або значення слів. Вихователь повинен поступово розширювати запас слів дитини разом з розширенням її уявлень і понять про предмети та явища навколишнього життя. У процесі спілкування з дорослими та однолітками практично оволодіває мовою, засвоює чимало слів. Водночас, шлях самостійного збагачення словника не може забезпечити запасу слів, потрібного дитині для шкільного навчання. Це й обумовлює необхідність розробки системи роботи щодо збагачення лексики дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій за темою. Різні аспекти словникового розвитку дошкільників знаходять відбиття в працях педагогів, психологів, лінгводидактів (О.Аматьєва, А.Богущ, Н. Гавриш, К.Крутий, Є.Негневицька, О.Соловійова, Є. Тихєєва, А.Шахнарович, К.Чуковський, О.Ушакова, В.Ядешко та ін.).

Мета: охарактеризувати систему роботи, спрямовану на збагачення лексики дітей старшого дошкільного віку.

Основний зміст статті. Збагачення словника тісно пов'язане з ознайомленням дітей з навколишнім життям: в процесі безпосереднього сприймання предметів та набуття відомостей від вихователя. Діти розглядають предмети, діють з ними, прислухаються, як шелестить листя, дзюрчить вода, кує зозуля, куштують на смак, нюхають тощо і тим збагачують свій безпосередній досвід. Під час спостережень діти засвоюють назви предметів, явищ. У процесі пояснення педагогом явищ навколишнього життя, розповідей, читання художньої літератури також відбувається збагачення словника дошкільнят.

У дітей старшого дошкільного віку розвивається довільність і цілеспрямованість психічних процесів. Відбувається перехід від наочно-дійового до наочно-образного мислення. Діти починають узагальнювати предмети не тільки за функціональними ознаками, а й за внутрішніми властивостями, глибше розуміють причинні зв'язки. У взаємозв'язку з розвитком мислення розвивається й мова. Поглиблюючи знання про навколишнє життя, діти засвоюють нові слова, в тому числі й узагальнюючі слова (меблі, овочі, фрукти), назви часу, простору (вправо, вліво, близько, далі), назви транспорту. Крім того, діти засвоюють слова, що означають моральні якості людини (сміливий, добрий), переживання (радіти, злякатись, сердитись).

Важливе значення мала робота над змістовою стороною слова. На матеріалі спеціально підібраних, невеличких за обсягом, але виразних поезій, оповідань, загадок з дітьми проводилися лексичні вправи, спрямовані на добір епітетів, означень до заданого слова, синонімів, антонімів; граматичні вправи на словоутворення, словозміну. Проілюструємо зміст роботи.

Тема: Світ паперу.

Мета: дізнатися про різні види паперу (серветковий, письмовий, обгортковий, креслярський), порівняти їх якісні характеристики і властивості. Діяти висновку, що властивості матеріалу обумовлюють спосіб його використання.

Матеріал: квадрати, які вирізані з різних видів паперу, ємкості з водою, ножиці.

Алгоритм діяльності: діти розглядали різні види паперу. Виявили загальні якості і властивості, актуалізуючи минулий досвід (горить, намокає, мнеться, рветься, ріжеться). Вихователь з'ясував у дітей, чим же тоді будуть відрізнятися властивості різних видів паперу. Діти висловлювали свої припущення. Всі разом визначали алгоритм діяльності: зім'яти чотири різних шматочки паперу → розірвати пополам → розрізати на дві частини → опустити в ємкість з водою. Виявили, який вид паперу скоріше мнеться, намокає та ін., а який повільніше.

Тема: Світ тканини.

Мета: дізнатися про різні види тканини, порівняти їх якості і властивості, діяти висновку, що властивості матеріалу обумовлюють спосіб його використання.

Матеріал: тканина (вельвет, оксамит), ножиці, ємкості з водою.

Алгоритм діяльності: діти розглядали речі, зшиті з різних видів тканини, звертали увагу на загальні характеристики матеріалу (мнеться, рветься, ріжеться, намокає, горить). Визначали алгоритм проведення порівняльного аналізу різних видів тканини: зім'яти → розрізати на дві частини кожний шматок → спробувати розірвати навіпіл → опустити в ємкість з водою і визначити швидкість намокання → зробити загальний висновок про схожість та відмінності властивостей. Вихователь акцентував увагу дітей на залежності використання того чи іншого виду тканини від її якостей.

Тема: Вітер (з використанням дослідів).

Мета: уточнити поняття дітей про живу і неживу природу. Закріпити значення про повітря (прозоре, невидиме, рухається в різних напрямках). Розширити знання дітей про явища неживої природи – вітер, про використання сили вітру людиною. Вчити дітей на основі спостережень робити самостійні висновки. Розвивати логічне мислення. Активізувати словник: повітря, нежива природа, вітровий млин.

Матеріал: акваріум з водою, парусний човник, вентилятор, вітровий млин, віяло, паперові гребінці, склянки з водою і камінці по кількості дітей.

Хід заняття

Вихователь: - Послухайте загадку: "По широкім ріднім краю невидимкою гуляю". Що це?

Діти: - Вітер.

Вихователь: - Який буває вітер?

Діти: - Сильний, слабкий, помірний, сухий, мокрий, морозний, теплий.

Вихователь: - Вітер – це рух повітря. У вітрану погоду ми можемо спостерігати за цим рухом. А як ми називаємо слабкий вітер?

Діти: - Вітерець.

Вихователь: - А яким може бути вітерець?

Діти: - Легким, несміливим.

Вихователь: - Візьміть паперові гребінці і подуйте на них. Що ви бачите?

Діти: - Смужки рухаються, тремтять.

Вихователь: - Чому?

Діти: - Вони рухаються від повітря, яке ми з силою видихаємо.

Дослід 1.

Вихователь: - Діти, махніть декілька разів віялом, що ви відчули?

Діти: - Ми відчули вітер, який освіжає і рухає волосся.

Вихователь: - Свіжий вітер – як ви це розумієте? Як сказати інакше.

Діти: - Прохолодний.

Дослід 2.

Вихователь: - Діти, подивіться, що це?

Діти: - Парусний човник.

Вихователь: - Чому він не пливе?

Діти: - Немає вітру. Човник пливе від вітру.

Вихователь: - А зараз, чому поплив човник?

Діти: - Бо його гонить вітер.

Вихователь: - Подивіться і скажіть, що це?

Хоч не літаю, а крилатий, без крил не можу працювати.

(Під час читання загадки, вихователь включив вентилятор, крила вітряка закрутились).

Діти: - Вітровий млин.

Вихователь: - Від чого рухаються крила вітряка?

Діти: - Від вітру.

Вихователь: - Колись давно, коли не було електричних млинів, люди використовували силу вітру. Побудували вітровий млин, який молот зерно на муку.

Читання оповідання Л.М.Толстого “Для чого вітер”.

Вихователь: - Яку користь приносить вітер?

Діти: - Розносить насіння дерев, квітів, запилює квіти, рослини, дерева.

Вихователь: - А яку шкоду може завдати вітер?

Діти – Зносить сніг з поля.

Вихователь: - Щоб вітер не зносив сніг з поля, навколо садять дерева, куці. В нашій країні є метеорологічна служба, яка по відповідних приладах довідується про наближення бурі, хуртовини. Про це повідомляють людей, щоб люди не виходили з домів, не купались у морі, кораблі у таку погоду не виходять у море. Подумайте і скажіть, легкий вітерець – пестить чи рве? Що робить сильний вітер – нагинає чи колише? Буря – дме чи зносить? Хуртовина – мете чи похитує?

Вихователь: - А тепер пригадайте і намалюйте загадки про вітер. Знайдіть у них слова, які характеризують вітер, але насправді до нього не відносяться.

Не звір, а вис. Рукавом махнув, дерево зігнув.

Тема. Пісок і його властивості.

Мета: розширити знання дітей про явища неживої природи, знайомити з властивостями піску, вчити дітей самостійно проводити досліди, робити висновки, формувати наукове світорозуміння про взаємозв'язок явищ у природі.

Матеріал: пісок, скляні баночки, баночка з піском, паперова лійка, аркуш паперу.

Хід заняття

(У вступній бесіді вихователь пояснив, що таке природа).

Вихователь: - Діти, ми з вами гуляємо по майданчику, ходимо до лісу, що ми бачимо навколо себе?

Діти: - Дерев, куці, сонце...

Вихователь: - Все це, діти, - природа. І вітер, і квіти, і пісок, в якому ви любите гратись. Природа оточує нас. На кожному кроці ми зустрічаємось з різними явищами природи: цвітуть квіти, зеленіють дерева, дме вітер, світить сонце та ін. Сьогодні ми поговоримо про один з видів природи. Подивіться, що у вас є в баночках?

Діти: - Пісок.

Вихователь: - Правильно, а якого він кольору?

Діти: - Жовтий.

Вихователь: - А ще якого кольору буває пісок?

Діти: - Сірий, білий.

Вихователь: - Скажіть, діти, пісок росте, дихає, їсть?

Діти: - Ні.

Вихователь: - Вірно. Пісок – це нежива природа. Він не дихає, не росте, не харчується. Але пісок має свої цікаві властивості. І сьогодні ми з допомогою дослідів переконаємось у цьому.

Дослід 1.

Вихователь: - Кожен з вас візьме кучку піску і покладе собі на долоньку. Тепер спробуйте його розтерти на долоньці. Що ви відчуваєте? Так, пісок колеться, тому що пісок складається з окремих твердих піщинок.

Дослід 2.

Вихователь: - Візьміть пучечку піску і висипте його на дощечку. Що сталося з піском?

Діти: - Пісок розсипався по всій дощечці.

Вихователь: - Чому?

Діти: - Тому, що пісок сипучий.

Вихователь: - Це ще одна властивість піску. Він не лежить вкупці, а розсипається. Згадайте, на нашому майданчику багато піску. Звідки він взявся?

Діти: - Розсипався з пісочниці.

Вихователь: - Розсипався тому, що він сипучий.

Дослід 3.

Вихователь: - А тепер насипте купку піску на долоньку і спробуйте зліпити з нього колобок або щось. Ліпиться?

Діти: - Пісок не зліплюється в колобок, пісок залишається сипучим.

Вихователь: - Знов насипте купку піску на долоньку, полийте водою і спробуйте зліпити з нього щось.

Діти: - Коли пісок мокрий, він ліпиться.

Дослід 4.

Вихователь: - Діти, в баночках у вас налита брудна каламутна вода. Давайте в чисту пусту банку вставимо паперові воронки, насипимо у них піску і вилеємо брудну воду. Поспостерігаємо, що станеться з водою.

Вихователь: - В порожню банку потекла з лійки вода. Яка вона?

Діти: - Чиста.

Вихователь: - Чому вода чиста? Як ви думаєте?

Діти: - Вода потекла чиста тому, що пісок очищає брудну воду.

Вихователь: - Це ще одна властивість піску. Пісок добре пропускає воду і очищує її. Ось чому там де пісок, ніколи після дощу немає бруду, болота. Діти, а де зустрічається пісок? Де ви його бачили?

Діти: - На берегах річок, озер, морів.

Вихователь: - Туди він наноситься водою. Піщинки вимиваються із землі і переносяться на берег, де постійно нагромаджується багато піску, інколи цілі гори. А потім його беруть звідти і перевозять куди потрібно. А хто з вас, діти, знає, де потрібний пісок?

Діти: - На будівництві.

Вихователь: - У слова “пісок” є слова - родичі, а які саме ви дізнаєтесь, відповівши на питання. Як ми ласкаво називаємо пісок? (Пісочок). Маленька тверда частинка, яка складає пісок. (Піщинка). Місце на майданчику дитсадка, де знаходиться пісок. (Пісочниця). Набір, який стає у нагоді в іграх з піском. (Пісочний набір). Берег з піску. (Піщаний берег).

З метою активізації словника за лексико-смысловими блоками, використовували наступні лексичні вправи:

Лексична вправа “Хто що робить”.

Мета: розвивати вміння добирати суб'єкти до запропонованих дій, дії до запропонованих суб'єктів.

Матеріал: картинки з зображеннями слюсаря, годинникаря, шевця.

Інструкція до виконання: педагог пропонував дітям дати відповіді на наступні запитання: Хто

готовить їжу? Хто навчає дітей? Хто буде дома? Після чого показував картинку і просив розповісти, що ці люди роблять.

Лексична вправа “Відповідай скоріше” (за Швайко).

Мета: розвивати вміння робити узагальнення і розкривати зміст узагальнюючих слів.

Матеріал: таблиця з предметними картинками.

Сукня	Штани	Пальто
Чоботи	Капелюх	Черевики
Шапка	Валянки	Куртка

Інструкція до виконання: вихователь пропонував дітям розглянути всі картинку і відповідати на наступні питання: Як можна назвати одним словом всі предмети, що знаходяться в першому рядку? (Одяг). Скільки предметів одягу на таблиці? (Чотири). Назвіть їх. (Сукня, пальто, куртка, штани). На скільки груп можна поділити всі предмети на таблиці? (На три). Назвіть їх. (Одяг, взуття, головні убори). Яких предметів у таблиці більше – взуття чи головних уборів? (Взуття). Подивіться на предмети першого і другого стовпця. (не плутати стовпчик з рядком!) Що ви помітили схожого? (У кожному стовпці один предмет одягу, один предмет взуття і один предмет головного убору). Як можна назвати одним словом всі предмети, що знаходяться на таблиці? (Речі).

Лексична вправа “Здогадайся, ким я працюю?”

Мета: активізувати словник дітей з лексико-смиислового блоку “Праця дорослих”.

Інструкція до виконання: вихователь пропонував дітям пригадати професії людей, з якими вони знайомі. Потім пояснював правила гри: - У мене на столі лежать картинку з зображенням людей різних професій. Ви візьміть одну картинку і нікому її не показуйте (або задумайте будь-яку професію). Ви будете виходити по черзі. Всі діти будуть задавати вам питання, ви можете відповідати тільки “так” і “ні”. Тільки за цими відповідями діти повинні спробувати відгадати вашу професію. (Вихователь може спочатку сам задавати дитині питання, а потім до нього підключаються інші діти).

Наприклад, професія шофер.

- Ви що-небудь робите руками? (Ні).

- Ви працюєте в місті? (Так).

- Ваша робота пов'язана з технікою? (Так).

- Ви водій? (Так).

Для розвитку в дітей вміння самостійно добирати синоніми, антоніми ми використовували лексичні вправи на літературному матеріалі, розроблені Н. Гавриш.

Проілюструємо зміст роботи.

ІДЕ Є. Гуцало

Без дороги ходить дощ. Звідки дощ іде? — Із неба.

Де той дощ іде? — Де треба.

Без дороги *ходить* скрізь. Через поле, через ліс.

— А чи є у цього ноги? — Та нащо дощеві ноги, Коли ходить без дороги.

Про що у вірші говориться “ходить”, “іде”? Як сказати інакше? (лє, тече, капає). Яким буває дощ?

ДОРОГИ П. Король

Всі дороги мають ноги. Як це можна знати?

Дуже просто, бо дороги всі кудись біжать.

Як сказати інакше фразу “біжить дорога”?

(стелиться, лежить, веде, тягнеться). Чи мають дороги ноги, чи то так кажуть? Чому? (Люди завжди на дорозі кудись поспішають, ідуть).

ДОЩИК Т. Коломієць

Крапа дощик-накрапайчик. Барабанить в барабанчик.

Бубонить у бубінець, щоб усі ішли в танець.

Я прочитаю, а ви дасте відповідь, що робить дощик.

Що він ще вмє робити? Накрапайчик — це про який дощик, слабкий чи сильний? Хто ж він, коли барабанить? Лє? (Поливайко, барабанко).

ВЕСНЯНА ВОДА Л. Українка

З гір на долину біжу, стрибаю, рину!

Місточки збиваю, всі гребельки зриваю,

Всі гатки, всі запруди, що загатили люди, —

Бо весняна вода, як воля, молода.

Про що говориться у вірші? Весняна вода — веселі струмки. Що вони вмють робити, пригадайте слова з вірша. Які струмки? Якими словами про них можна казати? (Прудкі, швидкі, легкі, сильні, веселі).

ЗЕЛЕНІ МАЛЯТА Г. Усач

Перша зелень у садочку, перша забрость на гілках.

Ще листочки — не листочки, а малята в пелюшках.

А коліски їхні — віти, виколискують діток.

Розбруньковуються діти, зеленіє дитсадок.

Про яку весну йдеться в цьому вірші? (Неодягну, нову, теплу). З ким порівнюють листочки? Чому так кажуть? Згадайте листочок, який вистромляє свій зелений носик з бруньки. Як ще можна про нього сказати? Який садок, коли на гіллі тільки бруньки? (Сірий, похмурий, не всміхається). А яким він стане, коли розбрунькується листячко? (Молодим, новим, зеленим, чудовим).

КАЛИНА В. Ладичець

Вчора ще дзвеніли коси в гаї на лужку.

Нині ж там стоїть вже осінь в жовтім, кожушку.

Я до неї у долину вибіг із воріт.

Придивився: це ж калина в золоті стоїть.

Як ви зрозуміли слова “калина в золоті”? (Пожовтіла, листя стало жовтим, як золото). Що подумав про калину хлопчик, коли побачив її здалеку? (Осінь у жовтім кожушку) Поміркуй, як ще яскраво кажуть про золоте калинове вбрання?

ОСІНЬ В. Терен

Вітер з пожевклим листком грається в котика-мишки.

То поженеться біжком, то підкрадається нишком.

Ну, а коли спійма, буде, діти, зима.

Т. Коломієць

Літун-шелестун, замітайло - клопотун.

Усе листя полистав, усю хвою розчесав,

В усіх димах бруднився, в усіх річках обмився.

Що вмє робити вітер? Як ви розумієте: що робить вітер з листям — “грається в котика-мишки”? Що ще може робити вітер? Якими словами розповісти про вітер? Чому він клопотун, шелестун? А коли суворий вітер, то як можна про нього сказати?

БІЛІ МУХИ М. Рильський

Білі мухи налетіли — все подвір'я стало біле.

Не злічити білих мух, що летять, неначе пух.

Ви здогадалися, про що вірш? Як називають сніг? Чому так? Як ще можна його назвати? Як сказати про сніжинку виразно, ніжно?

Діти усвідомлюють інші якості багатозначності, вчаться добирати слова, враховуючи принцип лексичного сполучання слів.

Наприклад, вихователь запропонував дітям гру “Розвідники”: “Підіть по групі і знайдіть усе, що ми називаємо словом “ручка”. Найкращий розвідник той,

хто знайде більше таких слів. Далі вихователь, продовжуючи гру, пропонує малюкам виділити функціональні особливості кожної ручки, скласти словосполучення, речення зі словами: “шкільна ручка”, “ручка у ляльки”, “ручка торби або кошика”, “міцна рука”, “тепла мамина рука”, “дверна ручка”.

Наведемо приклад роботи з багатозначним словом “хвостик”. Вихователь на дошці розміщував малюнки з відгадками і пропонував відгадати загадки: “Хвіст гачком, ніс п'ятачком”, “Хвіст, як ниточка, а сама, як калиточка, а очі, як намистинки”, “Кінь сталевий, хвіст льняний”. Потім пропонував пригадати, що ще називаємо словом “хвіст” (зачіску дівчинки, листячко моркви, кінець черги). Діти малювали різні значення слова, до кожного малюнка добирали словосполучення, речення (за Н.Гавриш).

Фрагмент заняття зі словом “дім - хата”.

Вихователь пропонував дітям розділитися на дві команди і разом на великому аркуші паперу намалювати все, що називаємо словами “хата” або “дім”. Потім діти, розглядаючи свої малюнки, називали різні значення цих слів, відгадували загадки, в яких говориться про різні домівки:

Без вікон, без дверей, повна хата людей. (Огірок).

Маленькі будиночки по місту біжать

Хлопчики й дівчатка в будиночках сидять. (Автобус).

Невисокі дві хатинки, в них м'які і теплі стінки.

По п'ять братиків малих прожива в хатинках тих. (Рукавички).

Біжить рудувата вона по землі, із гілки на гілку стрибає,

Ладненько складає горішки в дуплі очиці хитресенькі має. (Білочка).

- Пригадайте, як називають хатку в казках (палац, теремок, хатинка). Як багато є місць на світі, які називають словом “хата”, “домівка”. Що ж таке дім? Ви любите свою домівку? Так бережіть і чужі хатки, не руйнуйте пташиних або комашиних хаток, щоб нам усім добре було у нашому великому домі. Ви здогадалися, про який дім ідеться? Про нашу планету Земля.

Ми прагнули привернути увагу дітей до точності слововживання в літературному творі і власних висловлюваннях, навчити помічати незвичайні мовні характеристики персонажів, їхніх дій; з'являти змістові відтінки слів. Для цього використовували такі вправи, як “З'єднай слово з іншими словами”, “Хто більше добере схожих за змістом слів”.

Цьому сприяла також гра “Що таке, хто такий?”

Мета: продовжувати вчити дітей усвідомлювати значення слів і виразів, вправляти в точному слововживанні, добирати слова, що найточніше, найяскравіше розкривають сутність поняття.

Матеріал: рукописна книга (альбом), в якій кожна сторінка – для окремого слова, олівці.

Процедура виконання. Ця гра виходить за межі одного заняття, вона продовжується на низці мовленнєвих та інших видів занять. Спочатку вихователь пропонує дітям створити імпровізований словничок гри (навчання, одягання, малювання, спорту тощо). Разом з дітьми визначається тематика, обираються слова, які увійдуть до словника, обговорюються правила оформлення кожної сторінки (малюнки діти виконують самостійно, а визначення вихователь записує за дітьми). Діти можуть виконувати завдання індивідуально, з товаришем, батьками, групою дітей.

Паралельно дітей залучали до виконання творчих завдань, що формують уважне ставлення до мови: “Як сказати інакше”, “Хто скаже краще”, як, наприклад, одне і те прохання (бажання) могли б висловити представники різних професій, різні за віком люди. У більшості мовленнєвих вправ завдання виконувалися паралельно на двох рівнях – вербальному й “Наука і освіта”, № 1-2, 2006

образотворчому. Наприклад, вихователь пропонував дітям на аркуші паперу, що поділений на три частини, намалювати, яким різним буває дощ, відтворити смисл трьох висловів “дощ стукотить”, “дощ шумить”, “дощ шелестить”; або намалювати, як вони розуміють смисл слів “спека”, “тепло”, “вітерець” і “завірюха”.

Одним з напрямків роботи був розвиток емоційного словника. Поява в словнику слів, що описують емоційні стани, розширила можливості дітей: відбувся кількісний і якісний ріст словника емоцій, опис дітьми свого емоційного стану відбувався значно легше. Проведення занять дало гарні результати: діти не тільки успішніше засвоювали назви емоцій, а й більш активно посилалися на свої переживання.

Проілюструємо прикладами.

Тема: Почуття (за О.Ушаковою).

Мета: навчити розрізняти емоційні стани страху, сором'язливості, сорому; називати, описувати та “показувати” їх у різних ситуаціях.

Хід заняття.

Вихователь: - Сьогодні ми поговоримо про емоційні стани, які називаються “страх”, “сором'язливість”, “сором”. Як ми дізнаємося, що людина відчуває страх?

Діти: - Рот відкритий, людина кричить: “А! Боюсь! Боюсь!” Очі в неї стають великими.

Вихователь: - Хто-небудь з вас відчував страх? Вам було страшно? Який вигляд має людина, коли боїться?

Діти: - У неї зуби стукають, вона тремтить, очі круглі.

Вихователь: - Так, у людини, яка чогось злякалася, очі стають великими, зуби стукають, і вона тремтить від страху. Обличчя в неї бліде від переляку, вона говорить пошепки або тремтячим голосом, виглядає беззахисною, а в очах жах і страх. Якщо людина не боїться, як про неї можна сказати? Яка вона?

Діти: - Смілива, хоробра, відважна.

Вихователь: - А як сказати інакше про людину, що боїться?

Діти: - Вона полохається, лякається.

Вихователь: - Вона боязлива, а може й несмілива. Серед вас є боягузи? Скажіть, коли людина соромиться? Як ми це розуміємо? Подивіться на цю ілюстрацію. Що відчуває ця дівчинка? Що треба зробити, щоб дівчинка не соромилася?

Вихователь: “Так, дівчинка розчервонілася від збентеження, опустила вії. Вона прийшла до незнайомих людей у гості, їй стало ніяково, тривожно, навіть трошки страшно. З нею поруч не було мами. Дівчинці сказали, що її тут всі люблять, що вона може нічого не боятися, запросили до гри. Дівчинка з усіма познайомилася. Всі виявилися добрими людьми. Дівчинка потоваришувала з іншими дітьми, перестала соромитися, стала веселою і щасливою”.

Вихователь: - Скажіть, чим відрізняються сором'язливість і сором? Людині соромно, коли вона погано вчинила, за що її можуть навіть покарати. А соромиться людина, коли їй ніяково у новій компанії, в гостях. А зараз ми спробуємо ці стани показати”.

(Вихователь пропонував дітям показати етюд). Провинився - хлопчик з'їв солодощі, які були приготовлені для гостей. Голова втягнута у плечі, руки висять уздовж тіла, брови йдуть догори і зсуваються, куточки губ опущені. Етюд “Дівчинка зникла” – дівчинка з батьками прийшла в гості і її залишили саму з незнайомими дітьми. Дівчинка сидить на кінці стільця, коліна здвигнуті, лікті притиснуті до тіла, долоні стиснуті, голова і очі опущені.

З метою перенесення відомих мовленнєвих форм у незнайому ситуацію дітям пропонували розв'язати проблемні ситуації. Наприклад:

Вихователь: - Ти з бабусяю вдома. Бабусі стало погано. Що ти будеш робити?

Діти: - Дам ліки.

Вихователь: - Ти можеш дати не ті ліки, ти ж не лікар.

Діти: - Викличу "швидку допомогу".

Вихователь: - Давайте спробуємо це розіграти. За яким номером ви будете телефонувати?

(Вихователь звертав увагу дітей на те, що важливо знати домашню адресу).

Вихователь: - А якщо вам не повірять і подумають, що ви пустуєте?

Вихователь підводив дітей до того, що у даній ситуації можна звертатися до сусідів, можна зателефонувати на роботу мамі чи татові, але треба знати номер телефону.

Висновки. Проведена робота значно вплинула на розуміння дітьми різних значень слів і смислових відтінків, доцільність їх використання, змістовий і експресивний аспекти лексичної роботи. Все це дозволило нам перейти до останнього, третього, етапу лексичного розвитку дітей в процесі ознайомлення з довідками.

Рекомендації і перспективи подальшого розвитку напрямку. Перспективу подальшого дослідження напрямку вбачаємо в розробці методики лексичної роботи в дошкільному дитинстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Богущ А.М.* Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі. – К.: Вища школа, 1992. – С.174-226.

2. *Гавриш Н.В.* Художнє слово і дитяче мовлення – Донецьк: Лебідь, 1999. – 170 с.

3. *Луценко І.* Лексична робота з українського мовлення з дітьми старшого дошкільного віку. – К.: Освіта, 1994. – 31 с.

Подано до редакції

РЕЗЮМЕ

Автор предлагает систему лексической работы с детьми старшего дошкольного возраста: лексические игры, конспекты занятий; выделяет основные направления лексической работы с дошкольниками.

SUMMARY

The author suggests the system of vocabulary work with children of senior pre-school age: vocabulary games and notes of classes; points out the main directions in vocabulary work with them.